

DEN PANTSATTA V

VAD GÖR VI NU? | MIKAEL NYBERG

Den gemensamma välfärden säljs ut, infrastrukturen förfaller och i arbetslivet hårdnar villkoren. Men politiker som administrerar eländet får fortsatt förtroende. Hur hänger det ihop? Det har med bankerna och de svindlande bostadsaffärerna att göra.

De svenska pensionerna är snart sämst i EU, läser jag i Dagens Nyheter. 2008 uppgick de i genomsnitt till 65 procent av slutlönen, 2048 blir det inte mer än 48 procent att leva på.¹

Nyheten får nio rader i ekonomidelen.

I radion talar SSU:s ordförande Jytte Guteland om socialdemokratiens kris. Partiet måste göra upp med sin ”trygghetsfixering”, säger hon gång efter gång. ”Vi måste visa att vi är dom som anammar samhällsutvecklingen.”²

Reportern vill gärna veta vad det betyder. Han får inget besked.

Men riktkarlarna i debatten har sedan länge fixerat tankelinjen. De tycker sig se

Var bor de främsta bidragstagarna i landet? Bland annat här, i de dyraste bostadsrätterna i Hammarby sjöstad. Bild: Mikael Nyberg.

ÄLFÄRDENS LAND

en strävsam, framtidsbejakande medelklass i storstäderna stå mot människor i miljöprogramsområden och avfolkningsbygder som klänger sig fast vid ett svunnet industrisamhälle och dess välfärdssystem. Mona Sahlins misstag i valrörelsen var att hon lät partiet "uppfattas som ett storstadsfientligt 'bidragsparti'", förklarar DN:s politiske redaktör Peter Wolodarski. Nu gäller det för S-ledningen att lära av de nya moderaterna och ompröva sig vidare in i mittfältet.³

Valresultatet tycks bekräfta analysen. Socialdemokraterna förlorade i storstädernas tillväxtområden, höll stånd bara i invandrarförorter och glesbygdskommuner.

Men utgångspunkterna för härledningen är falska. Sverige är inte på väg in i någon postindustriell medelklassframtid, och de främsta bidragstagarna i landet bor och röstar inte som riktkarlarna föreställer sig att de gör.

Hur ser det ut i statistiken över inkomsternas utveckling? Skillnaderna har ökat över hela spannet, men de som i första hand har berikat sig är inte mellanskikten utan de översta bland de översta. Sedan 1980-talet har den översta hundradelen tredubblat sin andel av landets inkomster. Den lägger nu beslag på nästan en tiondel.⁴

Mäklare, affärsjurister och andra som betjänar de styrande i storföretag, banker och finansvärld har fått del av överflödet, liksom statens och de stora organisationernas ledare. Men det verkliga för "verklighetens folk" är inget postindustriellt paradiset. Såväl i tjänstesektorn som på fabriker pågår tvärtom en forcerad kapitalistisk industrialisering. Arbetsdagen förtätas, tempot maxi-

meras och löner, anställningsvillkor och arbetstider blir alltmer godtyckliga.

Arbetskraften är i den mytiska kunskapsekonomin en slit- och slängvara, alltid redo när chefen hör av sig, alltid lätt att bli kvitt när den är förbrukad. Då har också den kvalificerade yrkesarbetaren och tjänstemannen på mellannivå skäl att bekymra sig om tryggheten i sjukförsäkring, a-kassa och pension. Hela den allmännyttiga infrastrukturen med skolor, daghem, hemtjänst och kollektivtrafik är en angelägenhet för den stora massan av lönearbetare.

Det vet de politiska partierna och deras PR-konsulter. Därför betygar den nyss påstridige nyliberalen Fredrik Reinfeldt sitt intresse för "välfärden" – eller åtminstone dess "kärna". Men reträtten ur välfärdskapitalismen fortsätter likväl regering efter regering. Debatten mellan höger och vänster rör takten i uttåget.

Järnvägarna förfaller, lycksökare och finansbolag tar över skolor och förskolor, och gamla och sjuka vanvårdas på ackord, men politiker som administrerat eländet får fortsatt förtroende. Hur är det möjligt? Jag tror inte att det bara handlar om ideologiska svagheter, smarta valkampanjer och borgerliga mediernas manipulationer.

Den borgerliga framfarten är till en viss gräns självförstärkande. Avregleringarna, privatiseringarna och de sociala nedskärningarna gör att drömmen om medelklassframtiden får fäste i faktiska intressen. Ju sämre vård och skola, desto större efterfrågan på privata alternativ. Ju sämre pensioner, desto starkare lockelse i fondernas och försäkringsbolagens prospekt. Återkommande skattesänkningar förstärker effekten.

VAD GÖR VI NU?

Avregleringarna,
privatiseringarna och
de sociala nedskärningarna
gör att drömmen
om medelklassframtiden
får fäste i faktiska
intressen.

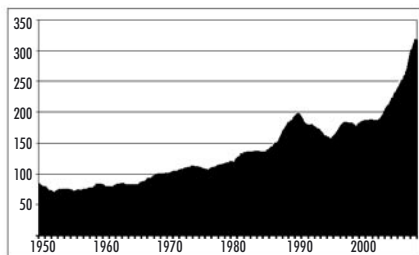
De senaste årens politiska utveckling är rätt förbunden med spelet på kredit- och bostadsmarknaderna. Tidningarnas bostadsbilagor och mäklarnas Till salu-skyltar markerar uttåget ur folkhemmet.

Det började på allvar med lösgörandet av bankerna ur efterkrigstidens regleringar. De krafter som därefter satts i rörelse i affärerna med hus och bostadsrätter påminner om den fåfänga jakten efter rikedom i pyramidspelen i Albanien i slutet av 1990-talet. Där sålde hundratusentals människor i all hast allt vad de ägde och hade för löften från företagsamt samvetslösa finansdirektörer. Här offerar vi i ett utdraget förlopp allmännyttan och gemensam välfärd för samma ändamål.

Fram till avregleringarna på 1980-talet ökade bankerna i Sverige sin utlåning ungefär i takt med produktionen. Sedan dess har det inte varit någon hejd på expansionen. Tillgångarna växte från knappt 125 procent av bnp 1980 till 310 procent 2008 (diagram 1).⁵

Utlåningen sköt fart i svindelkonjunk-

1. Bankernas tillgångar i procent av BNP 1950-2008

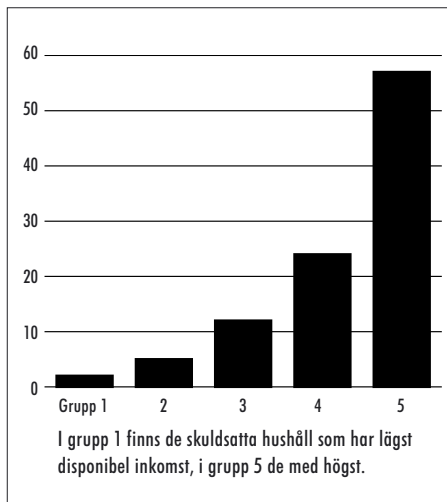
turen i slutet av 1980-talet. Efter krisen på 90-talet och kalabaliken kring IT-bubblan kastade sig storbankerna över Baltikum, och nu jagar de fram i ny spiral av vidlyftig kreditgivning och stigande priser på bostäder i Sverige. Bristen på proportion mellan finansiell sfär och realekonomi är större än i USA inför det finansiella sammanbrottet.⁶

Kreditexpansionen förvärrar skevheten i inkomstfördelningen. Bankerna ger redan välbeställda så gott som oinskränkta möjlig-

heter att belåna sina tillgångar och tillskansar sig ytterligare rikedomar. Den femtedel låntagare som har högst inkomster står för 57 procent av hushållens skulder, de två översta femtedelarna för över 80 procent (diagram 2).⁷

Ekonomi delar sig i två: i överdelen

2. Skuldernas fördelning mellan skuldsatta hushåll i olika inkomstgrupper 2007. Procent.

ett överflöd av kapital och svindlande konjunkturen med skenande priser på fastigheter, aktier och andra tillgångar, i nederdelen en krypande depression med sociala nedskärningar, sönderfallande infrastruktur och förslummat arbetsliv. Då blir instabiliteten i den kapitalistiska ekonomin på nytt påtaglig.

Efter 1930-talets depression och andra världskriget dränerades samhällets överdel på överflöds kapital. Löner och allmän välfärd utvecklades i takt med produktionsförmågan, vilket gav goda förutsättningar för produktiva investeringar och stadig tillväxt. Borgerlighetens politiska svaghet stärkte den kapitalistiska ekonomin.

När kapitalägarna och deras närmaste årtärer förlorade positioner blir effekten omvänd. Det blir svårt att hitta produktiv

avsättning för rikedomarna. Överflödet utlöser i stället maniska spekulationer i allt från aktier och obligationer till exklusiva bostäder, råvaror och konstverk.

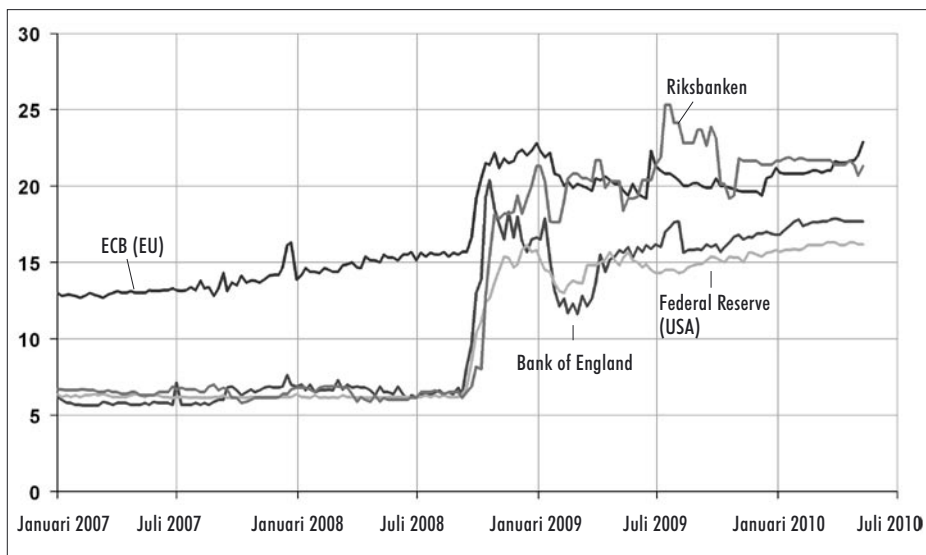
Finanssektorn, ”domedagsmaskinen” som Martin Wolf på Financial Times kallat den, underhåller och driver på ruljangsen. När hysterin når slutpunkten och avgrunden mellan fantasipriser och realvärden öppnar sig överlåter bankdirektörerna och deras VIP-kunder åt småsparare och pensionsfonder att svälja förlusterna. Om det inte förslår griper staten in, röjer upp i krisen och förser maskinen med nytt bränsle.

Svenska politiker ur båda lägren berömmar sig gärna över den ekonomiska utvecklingen sedan sammanbrottet 1992. Sverige har varit ett mönster av ordning och reda i statsfinanserna och kamp mot inflationen, heter det. Fackliga ledare har onekligen gjort sitt bästa för att begränsa löneökningarna, de offentliga utgifterna har sjunkit i förhållande till bnp, budgetunderskott har

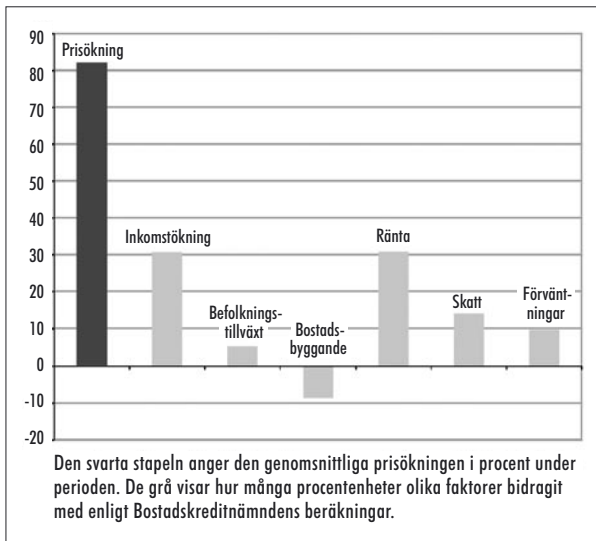
vänts i överskott och konsumentpriserna har inte ökat lika snabbt som förr. Men denna sparsamhet – påbjuden i EU:s grundfördrag – är bara ena sidan av saken. Varken regeringen eller Riksbanken har ingripit mot skenande priser på aktier, fastigheter och andra tillgångar. Bankerna har ostörda fått prångla ut miljard efter miljard i krediter, och politikerna har med avskaffad förmögenhetsskatt, sänkt skatt på dyra fastigheter och andra beslut underblåst inflationen på bostadsmarknaden.

När kurvorna vände neråt i inledningen till den pågående krisen skyndade sig regeringen och Riksbanken att sätta ny fart på pyramidspelet med garantier för bankernas inlåning, kapitalinjektioner och generösa krediter. Det var då inte tal om budgetbalans och tak för de offentliga utgifterna. Ledamöterna i riksdagens finansutskott fick fyra dagar på sig att skriva på den blanka checken. Enligt beräkningar i Financial Times i januari 2010 motsvarade banksubventionerna drygt 49 procent av Sveriges bnp, ett av de största åtagandena i världen. Bland

3. Centralbankernas balansräkningar i procent av BNP 2007-2010

4. Olika faktorer inverkan på egnahemspriserna 1999-2009. Procentenheter.

EU-länderna utmärkte sig bara Irland och Storbritannien med en större generositet mot bankerna och deras direktörer.⁸

Riksbankens balansräkning, ett mått på hur mycket pengar staten pumpar in i banksystemet, växte i ett slag från 6–7 procent av bnp till över 20 procent, en kraftigare ökning än i både euroområdet, USA och Storbritannien (diagram 3).⁹

Subventionerna belastar inte den offentliga sektorn, hävdar de ansvariga. Garantierna kostar inget, och de utlånade pengarna kommer tillbaka med ränta, de ger till och med vinst för skattebetalarna. Ska vi alltså välkomna bankkriserna som tillfällen för det allmänna att göra sig en hacka?

Kalkylen är lika upplysningsrik som de prospekt fonder och försäkringsbolag presenterar för pensionsspararen. På debetsidan i uträkningen saknas det som i nybörjarkurserna i nationalekonomi kallas alternativkostnaden, det vill säga den nytta de offentliga medlen kunde göra på annat håll, till exempel investerade i lägenheter för bostadslösa ungdomar eller i underhåll av ner slitna järnvägar. Där saknas också de

kostnader och risker som fortsatt underhåll av den finansiella domedagsmaskinen för med sig.

De garantier som regeringen ställt ut innebär att staten går i borgen för bankernas upplåning på kreditmarknaderna i stället för att själv låna till samhällsnyttiga investeringar. En enig riksdag sätter förskolor, vårdhem och pensioner i pant för att ge utrymme åt bankernas svindlande affärer.

Ju villigare staten är att socialisera bankernas förluster, desto starkare blir drivkraften för bankernas direktörer att blåsa upp låneportföljerna. Det slutar med nya krascher, lamslagen produktion, massarbetslöshet och statsfinansiella svårigheter.

Moderaterna och deras allierade gick till val på denna politik, och de rödgröna hade inget radikalt annorlunda att komma med. Hur får ansvariga politiker väljarnas stöd för att sätta allmännyttan och gemensam välfärd på undantag?

Subventionerna av bankerna och deras vidlyftiga utlåning är också en privatekonomisk bidragssväng av stora mått. Många i de övre inkomstskikten arbetar själva i den finansiella sektorn eller profiterar på annat sätt på de svindlande affärerna. Men även bortsett från detta kan de mest välbärgade genom sin höga skuldsättning tjäna flera hundratusen kronor per år på en politik som ger bankerna fri dragningsrätt till allmänna tillgångar.

Bostadskreditnämnden har studerat prisökningarna på egnahem 1999–2009 (diagram 4). Priserna steg med 82 procent i reala tal, det vill säga utöver den genomsnittliga konsumentprisökningen. Varken befolkningstillväxten eller det otillräckliga

bostadsbyggandet hade enligt nämndens kalkyl någon större betydelse för uppgången. Stigande genomsnittliga realinkomster förklarar 31 procentenheter, men det som framför allt drivit upp bostadspriserna är sjunkande räntor, sänkt fastighetsskatt och förväntningar om fortsatt stigande priser. Det förklarar 54 procentenheter, två tredjedelar av uppgången.¹⁰

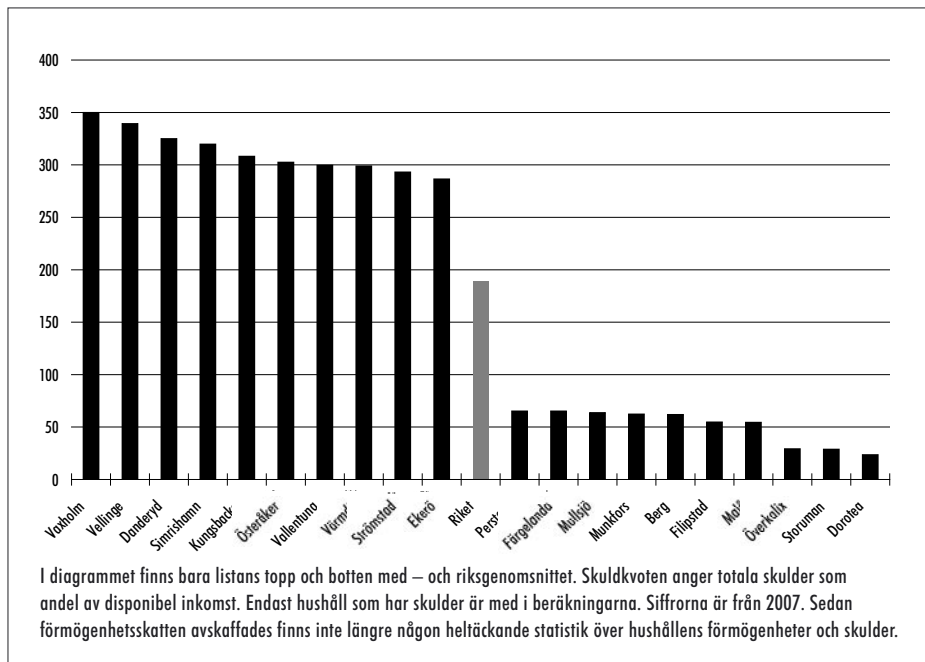
Det går att ifrågasätta enskildheter i beräkningen. Nog hade ett bostadsbyggande av miljonprogrammets omfattning dämpat prisutvecklingen, och troligen har inkomstökningarna genom koncentrationen till välbeställda skikt i storstadsområden haft större betydelse än normalt för efterfrågan på hus och bostadsrätter. Men det ändrar inte slutsatsen: statens systematiska gynnande av bankerna och handeln med bostäder har satt fart på en prisspiral som berikat redan gynnade delar av befolkningen.

För ett par med 2 miljoner i inkomst, omkring 1 miljon på banken, fastigheter taxerade till 9,5 miljoner kronor och en belåningsgrad på 50 procent ger 4 procent lägre ränta upp till 155 000 kronor per år i lägre bostadskostnader.

Till detta kommer nästan 190 000 till följd av taket på fastighetsskatten och den avskaffade förmögenhetsskatten – och som en extra gratifikation upp till 100 000 kronor per år och hushåll i statsbidrag för barnflickor, snickare och städhjälp i villan.

Var bor detta A-lag bland landets bidragstagare? Inte i Norrlands inland, Bergslagen eller nedslitna storstadsförorter. Riksbanken har med hjälp av statistik från Statistiska Centralbyrån beräknat den genomsnittliga skuldkvoten för hushåll i olika kommuner. De låntagare som har minst skulder i förhållande till inkomster-

5. Hushållens skuldkvot i genomsnitt i olika kommuner och i hela landet. Procent.

Mäklarfirmornas Till salu-skyltar markerar uttaget ur folkhemmet.

na efter skatt bor i Dorotea, Storuman och Överkalix. I listans topp tronar Vaxholm, Vellinge och Danderyd.¹¹ Där bor de högbelånade hushåll som får ut mest av de statliga underhållet av bankerna och deras pyramidspel med bostäder och andra tillgångar (diagram 5).

Hur röstade dessa bidragstagare i riksdagsvalet? Inte på de rödgröna. "Bidragspartiet" framför andra är det nya arbetarpartiet. I Vaxholm fick Moderaterna drygt 48 procent av rösterna, i Vellinge 59 procent och i Danderyd 52 procent.

Det är ingen nyhet att det röstas moderat i dessa landsändar, och förklaringen är knappast bara regeringens välvilja mot ägare av dyra bostäder. Men Moderaterna har på senare år kraftigt vidgat sitt inflytande också i stora tjänstemannagrupper och delar av LO-kollektivet. En bidragande orsak är säkert alliansregeringens iver att underblåsa

de svindlande bostadsaffärerna. För läraren, journalisten eller byggnadsarbetaren med en bostadsrätt eller ett radhus i en av Stockholms förorter är räntans utveckling på kort sikt viktigare för privatekonomin än socialförsäkringsregler och löneförhandlingar. En regering som håller finansmarknaderna på gott humör ger inte bara mer att leva på varje månad. Den ger också plötslig rikedom. Den familj som köpt in sig i pyramidspelet i rätt tid kan på några år fördubbla eller tredubbla sin nominella förmögenhet och belåna sig till nya reala tillgångar.

Då finns det – på kort sikt – ett förnuft i att rösta på partier som snålar med den gemensamma välfärden för att ge utrymme åt privata affärer. Hur starkt det påverkat valresultatet är svårt att avgöra, men klart är att röstetalen för Moderaterna tätt hänger ihop med graden av beroende av de statliga bidragen till bankerna och bostadssvindeln.

Det framgår av en jämförelse mellan valresultat och genomsnittlig skuldkvot bland låntagare i landets kommuner. Korrelationen mellan röstandel för Moderaterna och skuldsättning är 0,7, ett mycket högt och säkert statistiskt samband (diagram 6).

I de översta samhällsskikten är avvisidorna med en politik som utarmar allmännyttan och gemensam välfärd inte särskilt påtagliga. Skola, vård och omsorg ordnar sig sedan länge i privata banor, generösa pensioner ingår i löneförmånerna och finansiella tillgångar och sociala kontakter gör det möjligt att ställa om lån och sparande efter marknadens svängningar.

Längre ner i hierarkin blir det knepigare. När pyramidspelet till slut avstannar och rasar samman i brist på färskt kapital följer drömmen om medelklassframtiden efter.

I USA är den redan förbi. ”Goodbye, American dream” skriver Financial Times i ett reportage från krisens USA. ”Vi jobbar dag och natt och försöker spara till pensionen. Men vi är aldrig mer än en lön eller två från gatan”, berättar Mark Freeman, som liksom sin hustru jobbar på ett sjukhus i Minneapolis. Deras inkomster är inte ovanligt låga, de ligger tvärtom 30 procent över medianen i landet, men sedan 1973 har realinkomsterna för 90 procent av hushållen i landet inte ökat med mer än en tiondel. Sjukförsäkringarna och skolavgifterna är dryga, och banken hotade för ett år sedan att ställa familjen på bar backe för att de låg efter med räntor och amorteringar. Connie Freemans far, som var gruvarbetare, tjänade 40 dollar i timmen i dagens penningvärde när han gick i pension. Lönen försörjde hela familjen. Mamman var hemmafru och barnen gick på college. Connie, som till skillnad från sin far har lång utbildning, tjänar bara 17 dollar i timmen på anestesivdelningen. Både hon och Mark jobbar heltid och varken dygnets timmar eller pengarna vill räcka till. ”När jag växte upp satt vi tillsammans vid middagsbordet

varje kväll”, säger Connie. ”Idag händer det nästan aldrig.”

Bolån och kontokortskrediter höll arbetarklassen och de lägre mellanskikten uppe ett slag. ”Folk från bankerna ringde fyra eller fem gånger per kväll och erbjöd kreditkanaler och renoveringslån. Dom var som knarklangare.” Nu är det slut med det. Nu kryper misären, narkotikan och skottlossningarna kvarter för kvarter närmare den städade villaförorten.¹²

Federal Reserve pumpar ut ytterligare 600 miljarder dollar i det finansiella systemet, men den federala nödhjälpen till delstaterna har sinat. Pensionskassorna i över 30 delstater kan om 20 år vara tömda, och politikerna drar in hemhjälp för sjuka och handikappade och avskedar lärare för att balansera sina budgetar. Företag i Illinois klagar över att ungdomar som gått ut high school och söker jobb hos dem inte kan läsa och räkna ordentligt.¹³

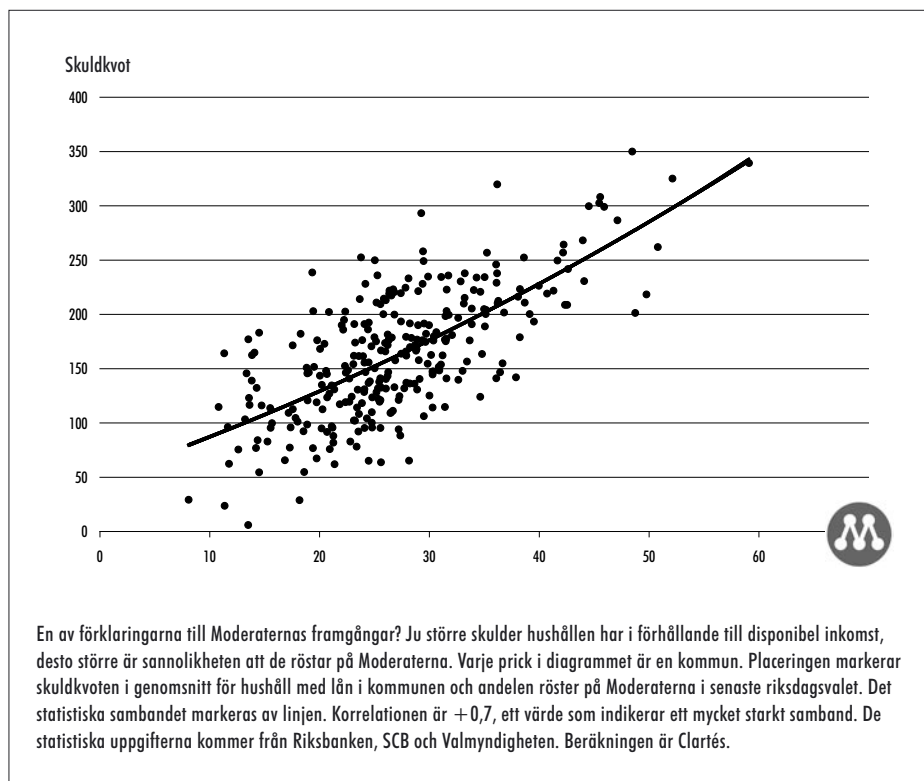
I Europa tvingar stormakterna EU:s skattebetalare att solidariskt lösa ut de ledande bankerna ur konkursbon och hotande statsbankrutter. Letland, Rumänien, Grekland, Irland, Portugal, Spanien och Storbritannien – överallt mals medelklassdrömmar ner i arbetslöshet, lönesänkningar och statliga sparpaket.

I Sverige tilltar nervositeten trots goda bnp-siffror efter kollapsen i krisens inledning. Bankerna är back in business tack vare bidragen från skattebetalarna och balternas skuldsaveri. Utlåningen växer med nästan 9 procent per år. Bara under tredje kvartalet 2010 drog de svenska hushållen på sig ytterligare 50 miljarder kronor i skulder.¹⁴

Bostadskreditnämnden varnar för en ”pris- och utlåningsspiral på bostadsmarknaden”. Bankernas frikostiga krediter driver upp priserna på hus och bostadsrätter, vilket uppmuntrar folk att låna ännu mer till större bostäder, nya bilar och annan konsumtion – med övervärderade bostäder som säkerhet.¹⁵

Nästan alla bolån i Sverige har numera

6. Hushållens skuldkvoter och moderat röstandel i landets kommuner. Procent.

rörlig ränta. När lånespiralen till slut når ändpunkten och räntan stiger kan verkan därför bli svår. Bostadskreditnämnden kalkylerade i oktober med ett prisfall på 20 procent vid en återgång till en normal räntenivå.¹⁶ ECB och tidningen Economist har räknat med en övervärdering av svenska bostäder på uppåt 40 procent.¹⁷

Anders Borg varnar i intervjuer för ”hybris”: ”Svensk banksektor är tre och en halv gång så stor som bnp. På Irland var den fem gånger så stor och på Island sju gånger så stor. Vi är så att säga på väg i en irländsk riktning och det måste vi stoppa tidigt.”¹⁸

Eftertanken är sent påkommen. När pyramidspelet väl är igång hjälper det inte att vädja om besinning eller peta i regelverken.

Den så kallade stabilitetsavgift som regeringen införde efter kalabaliken 2008 har inte bromsat bankerna. Inte heller lånetaket på 85 procent av inköpspriset har haft någon större verkan. Nu kommer amorteringskrav och förslag om en sänkning av ränteavdraget, som ligger kvar på 30 procent trots att fastighetsskatten blivit försumbar för dyra bostäder. Folkpartiets Carl B Hamilton vill växla något lägre avdrag mot en rejäl sänkning av skatten på kapitalvinster, en tanke som säkert tilltalar det bonusfrälse i banker och bolag som har för vana att deklarerar en stor del av sina beskattningsbara intäkter som inkomst av kapital.¹⁹

Regeringen vidtar inte gärna åtgärder som kan påskynda sammanbrottet och

punktera den politiska konjunktur den ridit på. Anders Borg aviserar i stället fler ”strukture reformer” i linje med försämringarna av a-kassa och sjukförsäkring.²⁰ Det handlar om säkra ett fortsatt överskott på arbetskraft och luckra upp de sociala rättigheter som, med EU-kommissionens ord, ”fungerar som ett underförstått golv för lönerna”.²¹ Svindelkonjunkturen får inte sprida sig ner i samhällets nederdel. Då kan lönearbetarna börja ställa krav igen.

Anders Borg talar också om att återställa överskotten i de offentliga finanserna ”så att vi har en krigskassa till nästa gång det smäller”.²² Snålar vi med järnvägsunderhåll, hemtjänst och skola har vi råd att låta bankerna sprätta iväg nya miljarder.

Den socialdemokratiska ledningen har invändningar i enskildheter. I övrigt gör den just det som SSU:s ordförande förordar, den ”anammade samhällsutvecklingen”.

Riktarkarlarna jublar över Mona Sahlins stora tal inför det socialdemokratiska förtroenderådet den 4 december.²³ Hennes analys av det politiska läget är identisk med deras egen: ”Redan före valet 2006 satte sig bilden av att vi socialdemokrater stod för bidrag, moderaterna för jobb. Vi lyckades aldrig tvätta av oss den bilden. Valrörelsen 2010 var vi hjälplöst fast i den...” Partiet vann stort bland arbetslösa och långtids-sjukskrivna men fick bara 22 procent av rösterna bland väljare med jobb. Slutsats: ”Jag vill aldrig mer uppleva en valrörelse där vi knacker dörr och människor lite uppgivet säger: ’ja, jag ska rösta på er – trots att jag bor i villa, jobbar och tjänar bra.’ ... vi kan inte tala till en minoritet av folket – och förvänta oss en majoritet av rösterna!”

Den avgående partiledaren förordar en

Det gick inget vidare för Socialdemokraterna i valet. Mona Sahlins slutsats: nu ska partiet blir ett parti för medelklassen.

socialdemokrati som i avgörande frågor inte går att skilja från Fredrik Reinfeldts triangelade moderater. ”Det ska alltid löna sig att arbeta”, säger hon och tänker inte på åtgärdsprogrammets tvångsarbete för arbetslösa. Hennes bekymmer är tvärtom att bidra till de utsorterade varit för frikostiga.

”Förstår vi ens alla gånger hur människor har det?”, frågar hon. ”Att ha ett sådant där roligt, kreativt och utmanande jobb med fria arbetstider, och just därför aldrig våga säga nej till jobb på kvällar och helger? Att arbeta hårt för att få allt att gå runt och se räntorna stiga, när man tecknat mångmiljonlån för att barnen skulle få växa upp i ett eget hus?”

Hon tänker inte på den timanställda undersköterskan som sitter med mobiltelefonen i hand och väntar på sms-besked om dagens jobb. Inte heller på bemanningsbolagens flexibla arbetskraft eller ungdomarna på call center-bolagen som kväll efter kväll ska lura folk att byta elbolag eller prenumerera på rakhyvlar och kalssonger.

De människor som föresvävar Mona Sahlin är medelklassmytens hjältar, de som förstår att ”utbilda sig, arbeta hårt, sträva framåt och uppåt, göra karriär, starta företag, bygga hus och skapa nytt”. Dem ska partiet lova ett ”möjligheternas land” – *the land of opportunity*, den amerikanska drömmen! – just som denna dröm om det individuella uppåtstigandet blivit en kollektiv mara ner i massarbetslöshet, hemlöshet och socialt förfall.

Utfallen mot giriga bankdirektörer i krisens inledning är glömda. Nu ska vi lika

villkorslöst som vanligt anpassa samhället till marknadens fordringar. Bekymret är inte de perversa uppblåsta priserna på bostäder, inte bankernas profiterande på pyramidspelet, utan skatter som gör det svårt att klara räntorna. Det är inte en politik för majoriteten. Det är tvärtom en politik som utlämnar majoriteten till den finansiella domedagsmaskinen. Den enda lättnad Mona

Sahlins nya socialdemokrati – liksom regeringens – har att erbjuda de skuldtyngda i Skarpnäck, Angered och Högalholm är subventioner på den gemensamma välfärdens bekostnad.

Sahlins tal fick enligt pressuppgifter ett översvallande mottagande. Medlemmar av förtroenderådet ska ha rörts till tårar. Thomas Östros fick en ”klump i halsen”.²⁴ Längre ner i organisationen var känslorna av annat slag,

och ledningen är inte enig om vägvalet. Men de medelklassiga möjligheternas land är för de styrande i partiet en dröm de själva lever i. 45 procent av de socialdemokratiska kandidaterna till riksdagen 2010 tillhörde den minoritet på 11 procent av alla folkbokförda i Sverige som tjänar mer än 400 000 kronor om året. Bara Moderaterna var värre med 47 procent.²⁵ Båda partierna hämtar sin ledande kader ur välbeställda skikt som har starka skäl att anamma samhällsutvecklingen, och då särskilt det statliga underhållet av bankerna och prisspiralen på bostadsmarknaden.

Men för den majoritet som inte tillhör A-laget bland bidragstagare återstår snart inget mer än skulderna, jäktet genom arbetsdagarna, arbetslösheten och det sociala förfallet.

VAD GÖR VI NU?

Mona Sahlin lovar ett
”möjligheternas land”
just som denna dröm om
det individuella uppåtstigan-
det blivit en kollektiv
mara ner i massarbets-
löshet och socialt förfall.

Fredrik Reinfeldt talade i valrörelsen om sjuksköterskan som får hundralappar mer i plånboken varje månad genom regeringens skattesänkningar.²⁶ Han nämnde inte att bankerna tar hand om pengarna, han sa inget om planmässigt underbemannade vårdavdelningar och mottagningar, luncherna som inte hinns med, magkatarren, övertiden, värken som äter sig från hjärnans stresscentraler ner över nacken ut i armar och fingrar.

Efter några decennier av arbete, när också pensionssvindeln går mot sin fullbordan och hundratals miljarder i pappersvärden ska realiseras på marknaderna, väntar en ålderdom i vanvård och fattigdom.

Jag trodde aldrig på spådomarna om att det finansiella sammanbrottet skulle väcka välfärdsstat och vänster till liv. Inte heller nästa kris eller nästa eller nästa utlöser någon sådan automatik. Vi lever i en destruktiv, parasitär och alltmer korrupt kapitalism, där det ekonomiska och sociala förfallet av sig självt inte producerar något annat än motsvarande politiska förfall.

Efter tre decennier av borgerligt segertåg är överflödet i samhällets överdel så stort att kapitalen i sin alltmer fåfänga jakt efter förräntning förtär allt de kommer åt. Inte ens förutsättningarna för fortsatt kapitaltillväxt lämnar de i fred. Dagens Nyheter rapporterade nyligen om oavsedda följder av utsvältningen av den offentliga sektorn. Medicintekniska företag klagar över att det blivit svårt att "få till ett offensivt utvecklingsarbete" i Sverige. Förklaringen, säger en professor vid KTH, "är dagens slimmade vård som bara lämnar utrymme åt att ge vård här och nu, inte åt att tänka på förbättringar". Företagen väljer allt oftare att lägga forskning och utveckling i andra länder.²⁷

I gengäld talar Anders Borg och Thomas Östros myndigt om ordning och reda i statsfinanserna. Som om det skulle rädda oss ur de kommande kriserna. Irland hade överskott i sin budget och en statsskuld på

bara 25 procent av bnp.²⁸ Det hjälpte ingensans när pyramidspelet föll samman.

Men inte heller parlamentarisk eller utomparlamentarisk vänster har mycket att komma med. En företrädare för Metall uttalade sig på radion efter det socialdemokratiska valnederlaget. Han var bekymrad över hur svaga partiets band till jobbarna nere på golvet blivit. Det är numera Sverigedemokraterna som sköter snacket på verkstäderna, förklarade han. För 40 år sedan skulle han i stället ha talat om hotet från kommunisterna.

Många inom fackföreningarna, Vänsterpartiet och det som en gång kallades avgrundsvänstern försöker stå emot den borgerliga framfarten. Men det som fört ut var en utväg ur ett samhälle in i ett annat är numera bara en fana att tåga efter på första maj. Då blir det dagliga motståndet ett stretande mot en utveckling som till synes obevekligt banar sig väg.

Vänstern förlorar inflytande i kollektiven av lönearbetare, eftersom den inte har något radikalt annorlunda att komma med, och omvänt blir varje tanke på något radikalt annorlunda ett modellbygge eller en militans i marginalen utan förbindelse med kollektiva rörelser. Då är det frestande, särskilt för den som avancerar i apparaterna, att skruva ner ambitionerna, anamma utvecklingen och glida in i medelklassframtiden. Där domedagsmaskinen väntar.

Om detta möjligheternas land trots allt inte lockar, bör vi föreslå något annat.

Socialiseringen av den kapitalistiska ekonomin är redan, som jag påpekade i Clarté 2/2010, långt gånge. Men den privata tilläggnelsen, jaktet efter vinst, bonus och andra former av realiserat mervärde, fortlever och sträcks ut över nya fält med bolagiseringar, privatiseringar och avregleringar. Det som funnits av samhällsplanering och ämbetsmannakultur löses upp samtidigt som behoven av planerad hushållning växer. Det

skapar kaos i tågtrafiken, föröder skolväsendet och saboterar alla försök att ställa om samhällets energisystem. Landets öden läggs i händerna på ett finansiellt frälse med dokumenterad förmåga att slösa bort samhällets tillgångar och stoppa en stor del i egen ficka.

Varför ska vi låta det fortgå?

Bankerna och finansinstituterna är inflä-

Robert Nyberg: Heltokiga tankar.

tade i det offentliga. Jag tänker inte bara på statliga SBAB och aktierna i Nordea. De pengar de bonusstinna direktörerna spelar med är till största delen kollektiva kapital som pensionspengar, försäkringsmedel och direkta och indirekta statliga subventioner. Finansaristokratin styr och ställer över statliga förläningar.

Det hjälper då inte mycket att ersätta den formellt privata koncernchefen med en lika självsvåldig statlig direktör. Förstatliganden av kollapsande banker tillhör sedan länge

krisrepertoaren. Det innebär i allmänhet inget annat än att det allmänna förser det finansiella frälset med nya kapital att leka med.

Uppgiften är en annan, att ta kollektiv kontroll över en samhällsekonomi som redan i mycket är kollektiviserad.

Arbetet kan inte börja någon annanstans än i de pågående försvarsstriderna. De vänsterpolitiker och välgörare som föreställer sig att det gäller att klättra uppåt i apparaterna för att skapa opinion och påverka utvecklingen är fel ute. De för oss i själva verket allt längre in i det som under Thatcherären i Storbritannien kallades TINA, *there is no alternative*.

Rörelseriktningen måste vara den motsatta, ut ur de sociala reservat där allt det nödvändiga förblir otänkbart, bort från Stockholms innerstad, ut i landet, ut i de slitna förorterna, ner till verkstäder, lagercentraler och vårdfabriker. Först där blir det praktiskt möjligt att, som managementkonsulterna uttrycker det, tänka utanför boxen.

Den offentliga debatten om finans- och penningpolitiken handlar om allt utom det avgörande. Eftersom finansaristokratin till övervägande del spelar med andras pengar, och eftersom bankerna på tusen och ett sätt är inflåtade i det omgivande samhället, får de finansiella sammanbrotten sina värsta verkningar utanför kretsen av ansvariga. De nya pensionssystemen har framkallat "ett kvalitativt språng", en överflyttning av risker från "professionella investerare" till människor med små finansiella tillgångar, förklarar Gerd Häusler, högt uppsatt chef vid Internationella valutafonden. Hushållet är numera "den yttersta stötdämparen" i det finansiella systemet.²⁹ Att låta kriserna ha sin gilla gång hjälper oss därför lika lite som den planmässiga utsvältningen av det allmänna till förmån för bankernas svindlande affärer.

Här är det avgörande: Inga sociala framsteg är möjliga utan en dränering av överflödet i samhällets överdel och en ordnad

avveckling av pyramidspelen med bostäder och pensionskapital. De statliga stöttorna till bankerna och deras direktörer och vipkunder måste bort. Låt korthusen rasa! Men utlämna inte den stora massan av lönearbetare – småsparare såväl som smålånare – till de trosvisa nyliberalernas *laissez-faire*. Tomrummet efter de svindlande affärerna ska fyllas av statliga investeringar i nyttigheter som järnvägar, skolor och sjukhus, hyreslägenheter åt de unga och alternativa energisystem. Det förutsätter en annan ordning och reda i statens finanser och en Riksbank och penningpolitik underställd riksdagen. Hela det system av antidemokratiska barriärer som upprättats för att freda kreditväsendet och den ekonomiska politiken från utmaningarna underifrån måste brytas sönder.

Ungefär så, punkter ur ett reformprogram till gagn för arbetarklassens och de lägre mellanskiktens omedelbara intressen.

Med kollektiv rörelse i denna riktning bör det gå att steg för steg frigöra också de välartade radhusområdenas ränteslavar ur den gäckande medelklassframtiden.

Jag säger inte att det blir lätt. Marknaderna och deras in drivare, EU, ECB och IMF, kommer att tjuta om fördragsbrott och förverkat förtroende och bestraffa varje strävan ut ur de givna förutsättningarna.

Det handlar inte om en folkhemsreprise. De som romantiserar klasskompromissen efter kriget glömmar att den först angreps underifrån. Arbetare vid gruvor och fabriker fann sig inte längre i tidsstudierna, ackorden och den militära befälsordningen, studenter revolterade mot rättningen av den högre utbildningen efter storföretagens krav, landsbygdsbor vände sig mot avfolkningspolitiken, och Vietnamrörelsen bröt sönder det utrikespolitiska samförståndet. Den vetenskapliga företagsledningen och politikernas och ämbetsmännens sociala ingenjörskonst framträdde som en planmässighet i kapitalets tjänst. Det allmänna förfall vi idag är utsatta för är den reaktionära

utvägen ur den politiska kris som följde. Någon väg tillbaka till den gamla kompromissen existerar inte.

Är en ny möjlig?

Det är inte säkert. Jag tvivlar på att dagens utlevade borgerlighet överhuvudtaget är förmögen till eftergifter av det slag som bar upp välfärdskapitalismen. Läget var anorlunda då. Världskriget och dess kommandoekonomi hade redan krympt kapitalöverskotten och vidgat utrymmet för statlig planering. USA var samtidigt på höjden av relativ styrka och konkurrenskraft och kunde i eget intresse stabilisera den transatlantiska ekonomin. Idag befinner vi oss tvärtom i ett sönderfallande och försvagat kapitalistiskt centrum, där den systematiska dumheten regerar. Borgerligheten förmår inte ens samla sig till en ordnad reträtt ur fossilkapitalismen.

Jag tror inte heller, som en del ideologer till vänster, att "nätverksekonomin", alltså produktionens alltmer samhälleliga karaktär, redan frigjort arbetaren ur kapitalets grepp och att det enda som återstår är att fösa finansaristokratin åt sidan. Motsättningen mellan socialiserad produktion och kapitalistisk tillägnelse skärper tvärtom förtrycket av lönearbetaren. Med planerad underbemanning och skenande löpande band möter kapitalet den globalt sammanflätade produktionens utmaningar. Kapitalöverskotten, svindelkonjunkturerna och kriserna växer ur den förtätade utsugningen. Någon bestående lättnad blir det inte med mindre än att kollektiven av lönearbetare frigör sig ur sin underordning.

Är det skäl för att stanna upp och förlora sig i de pantsatta möjligheternas land? Tvärtom, desto större anledning att gå vidare. Utvecklingen av de kollektiva rörelserna och deras inre demokrati avgör fortsättningen. ✍️

NOTER

1. Dagens Nyheter 101116.
2. Pt Morgon 101115.
3. Dagens Nyheter 101116.
4. SCB, *Hushållens ekonomi*, Diagram: Disponibel inkomst per konsumtionsenhet inklusive kapitalvinst efter deciler, 1991–2009, http://www.scb.se/Pages/TableAndChart___163544.aspx, Jesper Roine and Daniel Waldenström: *Top Incomes in Sweden over the Twentieth Century*, 2009, s. 80.
5. Bo Bergman, Olle Djerf, Anders Lindström: *Finanskrisens effekter på ekonomins balansräkningar*, SCB 100122, http://www.scb.se/Grupp/Produkter_Tjanster/Kurser/_Dokument/Finanskrisens_effekter_pa_ekonomins_balansrakningar_100122.pdf, s. 8. Jfr. *Tillgångar, skulder och Kapitalvinster – Balansräkningens roll underskattas i statistik och analys*, SCB 2010, s. 21, 89, http://www.scb.se/statistik/_publikationer/NR9999_2010A01_BR_42_NRFT1002.pdf
6. *Tillgångar, skulder och kapitalvinster – Balansräkningens roll underskattas i statistik och analys*, SCB 2010, http://www.scb.se/statistik/_publikationer/NR9999_2010A01_BR_42_NRFT1002.pdf, s. 86.
7. *Finansiell stabilitet*, Sveriges Riksbank, 090602, http://www.riksbank.se/upload/Dokument_riksbank/Kat_publicerat/Rapporter/2009/fs_2009_1_sv.pdf, s. 47.
8. Financial Times 100125.
9. *Finansiell stabilitet*, Sveriges Riksbank, 100601, http://www.riksbank.se/upload/Dokument_riksbank/Kat_publicerat/Rapporter/2010/FSR1/FS_2010_1_sv.pdf, s. 18.
10. *Vad kostar det att bygga bort bostadsbristen?* Marknadsrapport, Oktober 2010, Statens bostadskreditnämnd, s. 7, http://www.bkn.se/upload/Marknadsrapport/Marknadsrapport_okt10.pdf.
11. *Finansiell stabilitet* 2010:1, Sveriges Riksbank 100601, s. 34, http://www.riksbank.se/upload/Dokument_riksbank/Kat_publicerat/Rapporter/2010/FSR1/FS_2010_1_sv.pdf.
12. Financial Times 100731.
13. Financial Times 100727, 100809.
14. e24.se 101122, http://www.e24.se/pengar24/bostad/lanefest-tvingar-fram-nya-atgarder_2448289.e24
15. Statens bostadskreditnämnd: *Bolån i Sverige – en begränsad marknad*, Marknadsrapport maj 2010, s. 6, http://www.bkn.se/upload/Marknadsrapport/Marknadsrapport_maj10.pdf
16. Statens bostadskreditnämnd: *Vad kostar det att bygga bort bostadsbristen?* Marknadsrapport oktober 2010, s. 13, http://www.bkn.se/upload/Marknadsrapport/Marknadsrapport_okt10.pdf
17. di.se, 101117, <http://di.se/Artiklar/2010/11/17/220456/Har-ar-risken-for-en-bobubbla-storst-EN-KOLL-KVAR/?sr=6&tr=280936&rlt=0>
18. Studio Ett, Sveriges radio P1, 101030, <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1650&artikel=4211543>.
19. Dagens Nyheter 110105.
20. Svenska Dagbladet 101029, http://www.svd.se/naringsliv/nyheter/anders-borg-viktigt-att-inte-fa-hybris_5751835.svd .
21. Europeiska gemenskapernas kommission: *Den europeiska strategin för sysselsättning: Nya framsteg och perspektiv*. Bryssel: KOM(95) 951011, s. 23.
22. Svenska Dagbladet 101029, http://www.svd.se/naringsliv/nyheter/anders-borg-viktigt-att-inte-fa-hybris_5751835.svd .
23. Talet in extenso: <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article8226334.ab>. För kommentarer, se till exempel Peter Wolodarski, Dagens Nyheter 101205.
24. Aftonbladet 101205, <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article8229549.ab>
25. Ekot, Sveriges radio P1, 100610, <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=3768355>
26. Svt, valdebatt, 100901, http://svt.se/2.128339/1.2129106/forsta_motet_efter_manifesten
27. Dagens Nyheter 101203, <http://www.dn.se/ekonomi/miljardindustri-lamnar-sverige-1.1220634>
28. Financial Times 101105.
29. Financial Times 050128.